

G.M.KAZIMOVA*e-mail: kazimovagunel863@gmail.com***Gəncə Dövlət Universiteti**
(Gəncə şəh., Heydər Əliyev pr., 429)**MƏQSƏDYÖNLÜ MÜQAYISƏ KİÇİKYAŞLI MƏKTƏBLİLƏRİN
ÖZ TƏLİM NƏTİCƏLƏRİNƏ NƏZARƏTİNDƏ BAŞLICA VASİTƏDİR***Açar sözlər: müqayisə, kiçik yaşlı məktəbli, nəzarət, riyazi təlim, əqli nəticə**Ключевые слова: сравнение, младшеклассников, контроль, математическая подготовка, умственный результат**Key words: comparison, primary schoolchildren, control, mathematical training, mental outcome*

Müasir dövrdə ibtidai təlimin qarşısına çıxan əsas məsələlərdən biri fənlərin tədrisi prosesində şagirdlərdə özünənəzarət bacarıqlarının formalaşdırılması, məntiqi mühakimələr zamanı gəldikləri nəticələrin doğruluğunu sübut etməyə təlabat tərbiyə etməkdir. Lakin apardığımız müşahidələrdən aydın olur ki, bu gün orta ümumtəhsil məktəblərimizin ibtidai siniflərində bu məsələ öz elmi-pedaqoji həllini tapmadığına görə o qədər də ürəkaçan deyil. Görkəmli azərbaycan pedaqoqu prof. N.M. Kazımovun apardığı fundamental tədqiqatların nəticələri də bunu sübut edir: “Müəllimlərimizin böyük əksəriyyəti çalışır ki, tədris etdiyi fənn üzrə öz şagirdlərinə proqramda nəzərdə tutulmuş konkret bilik və bacarıq versin; həmin bilik və bacarıqlar vasitəsilə şagirdlərin psixoloji inkişafına, o cümlədən məntiqi mühakimə yürütmək, müqayisələr aparmaq bacarığının inkişafına nail olmaq isə əksər halda kölgədə qalır” (2, s. 6). Tədqiqat yolu ilə müəyyənləşdirə bilmişik ki, prof. Nürəddin Kazımovun düzgün olaraq göstərdiyi bu problemi həll etməyə ibtidai təlim prosesində də geniş imkanlar var. Bu qənaətimizi ibtidai siniflərdə tədris olunan riyaziyyat fənni üzrə bir mövzu əsasında şərh edək:

Riyaziyyatın tədrisi zamanı şagirdlərə mənimsədilən əsas anlayışlardan biri “çoxdur”, “azdır” və “bərabərdir” (“o qədərdir”) münasibətləridir. Mütəxəssis alimlərin fikrincə bu münasibətlər elə öyrədilməlidir ki, “Çoxlu sayda praktik çalışmalar əsasında uşaqlar iki əşya qrupunun hansında “çox” (“az”) əşya olmasını aydınlaşdıraraq və yaxud onlarda bərabər miqdarda əşyalar olmasına əmin olaraq həmin əşya qruplarını müqayisə etməyi öyrənməlidirlər” (93, s.6). Bu müqayisə zamanı istifadə olunacaq praktik tapşırıqların seçilməsinə qoyulan didaktik tələb də elmi-pedaqoji ədəbiyyatda rast gəlirik: “Uşaqlar praktik tapşırıqların həllində iki müqayisə edilən çoxluğun elementləri arasında birqiyəmli uyğunluğu müstəqil qurmağı öyrənməlidirlər. Uşaqlar belə uyğunluğu qurmaqla müxtəlif praktik işlər prosesində tanış olmalıdırlar” (94, s.106). Bununla biz I sinif riyaziyyat kursunda “çoxdur”, “azdır” və “bərabərdir” (“o qədərdir”) münasibətlərinin öyrədilməsi ilə əlaqədar pedaqoji ədəbiyyatda irəli sürülən əsas didaktik tələbi qeyd etmiş oluruq.

Bəs təlim prosesində bu tələblər necə həyata keçirilir? Təlim prosesində “çoxdur”, “azdır” və “bərabərdir” (“o qədərdir”) münasibətlərinin necə tədris olunduğunu və şagirdlər tərəfindən necə mənimsənildiyini öyrənmək məqsədilə I sinfin riyaziyyat dərslərində aparılmış müşahidələr zamanı aydın olur ki, müəllimlərin əksəriyyəti həmin münasibətlərin öyrədilməsinə şagirdlərdən 1-dən 10-a kimi düzünə və tərsinə saymağı tələb etməklə başlayır, sonra sayların müqayisəsinə keçir: -Uşaqlar, bir çoxdur, yoxsa, iki? (iki), Bəs hansı azdır? (bir), - Üç çoxdur, yoxsa iki? (üç).

Müqayisə bu qaydada davam edir.

Sonra müəllim şahirdlərdən düzüm taxtasının yuxarı gözünə qırmızı dairə, aşağı gözünə isə iki göy dairə qoymağı tələb edir.

– Uşaqlar, hansı dairələr çoxdur? (qırmızı); -Nə üçün qırmızı dairələr çoxdur? (Çünki qırmızı dairələrin sayı üçdür, göy dairələrin sayı isə ikidir. Üç ikidən çoxdur. Ona görə də qırmızı dairələr göy dairələrdən çoxdur).

Digər əşyalar qrupu da eyni qaydada müqayisə edilir. Bu zaman bir tərəfdən iki əşya qrupunun gözəyari miqdarca müqayisəsindən alınmış nəticələrin doğruluğu ədədlərin müqayisəsinə istinad edilməklə əsaslandırılır, digər tərəfdən də “çoxdur” və “azdır” münasibətlərindən həm iki əşya qrupunun miqdarca müqayisəsində, həm də iki ədədin müqayisəsində istifadə olunur. Bunlar nə dərəcədə düzgündür?

Əvvəla, qeyd edək ki, “çoxdur” və “azdır” münasibətlərindən həm əşya qruplarının miqdarca müqayisəsində, həm də iki ədədin müqayisəsində istifadə etmək olmaz. “Çoxdur”, “azdır” münasibətləri iki əşya qrupunun miqdarca müqayisəsini xarakterizə edir. İki ədədin müqayisəsini isə “böyükdür”, “kiçikdir” münasibətləri xarakterizə edir. Bu münasibətləri yuxarıdakı şəkildə qarışdırılması kobud elmi səhvlərə gətirib çıxarır.

Bəs natural ədəd və bu ədədlərin müqayisəsi haqqında heç bir təsəvvür olmayan şagirdlərdən natural ədədlərin müqayisəsindən istifadə etməklə öz nəticələrinə nəzarət etməyi tələb etmək olarmı?

Nəzərə almaq lazımdır ki, məktəbə yenicə gəlmiş uşaqların əslində hələ sistemli biliyi yoxdur. Onlar məktəbə özləri ilə yalnız bəzi sadə həyati müşahidə təcübələri gətirmişlər. (öz hərəkətlərini, danışıqlarını, işlətdikləri sadə cümlələri izləmək, müşahidə etmək, öz təvəkkülləri baxımından danışıqlarını və işlətdikləri cümlələri nizamlaşdırmaq və s.) Bu təcübələri şərti olaraq təlimə yenicə başlayan uşaqların ibtidai biliklər sistemi adlandırmaq olar. Şagirdlər ilk addımda öz nəticələrinə nəzarət edərkən yalnız bu ibtidai biliklərdən istifadə edə bilər və etməlidir. Lakin N.A.Mençinskayanın mülahizəsinə görə, natural ədədi və onların müqayisəsini nəinki I sinif şagirdlərinin ibtidai biliklər sisteminə daxil olan, ümumiyyətlə nə riyaziyyatın özü, nə də onun tətbiqi üçün ilk, ən elementar riyazi anlayışlar hesab etmək olmaz. Natural ədəd və onların müqayisəsi mürəkkəb anlayışlardır, (6, s.9). Ona görə də “çoxdur”, “azdır” və “bərabərdir” (“o qədərdir”) münasibətlərinin tədrisi prosesində iki sonlu əşyalar qrupunun miqdarca müqayisəsindən alınan nəticələrin doğruluğunu iki ədədin müqayisəsinə əsaslanmaqla sübut etmək düzgün deyil. Bu halda əslində nəticənin doğruluğu sübut edilməmiş qalır.

Deyilənləri ümumiləşdirərək belə bir nəticəyə gəlirik ki, “çoxdur”, “azdır” və “bərabərdir” münasibətlərini öyrədərkən şagirdlərin gəldikləri nəticələrin doğruluğuna nəzarət etmələri üçün onların ixtiyarına ən etibarlı vasitə vermək lazımdır.

Zənnimizcə, belə bir vasitə öyrədilməsi proqramda nəzərdə tutulan və metodik ədəbiyyatda öz əksini tapan iki sonlu əşyalar qrupu arasında praktik yolla qarşılıqlı birqiymətli uyğunluq yarada bilmək bacarığı ola bilər. Bu bacarıqlardan iki sonlu əşyalar qrupunu miqdarca gözəyari müqayisə etdikdə alınan nəticələrin doğruluğunu yoxlamaq, onun dəzgünlüyünü sübut etmək vasitəsi kimi istifadə etmək olar.

Buna nail olmaq üçün əvvəlcə şagirdlərdə özünənəzarətin vacibliyinə ehtiyac hissi oyatmaq lazımdır. “Çoxdur”, “azdır” və “bərabərdir” (“o qədərdir”) münasibətlərinin tədrisi prosesində özünənəzarətin zəruriliyinə ehtiyac hiss etmənin vasitələrindən biri iki əşya qrupunun miqdarca gözəyari müqayisəsi zamanı alınmış nəticələrin doğruluğuna əvvəlcədən şübhə oyatmaqdır. P.İ. Əliyevin ifadəsi ilə desək, əvvəlcə şagirdlərdə verilmiş təklifin dəzgünlüyünə şübhə toxumu səpmək, sonra isə şübhəni həll etmək lazımdır. Bu, fənlərin tədris olunmasında əsas, vacib prinsiplərdən biridir (3, s.71).

“Çoxdur”, “azdır” və “bərabərdir” (“o qədərdir”) münasibətlərinin I sinifdə öyrədilməsində qarşılıqlı birqiymətli uyğunluğun köməyi ilə aparılan praktik müqayisənin şagirdlərin özünənəzarət vasitəsi kimi öyrədilməsi bir neçə istiqamətdə ibtidai təlimin keyfiyyətinin yüksəlməsinə müsbət təsir göstərir. Bunlar, əsasən, aşağıdakılardan ibarətdir:

a) Şagirdlər öz təlim fəaliyyətlərinə nəzarət etdikdə, gəldikləri nəticələrin doğruluğunu sübuta yetirdikdə verilən materialın öyrənilməsinə daha şüurlu yanaşır və onların fənnə marağı artır.

b) Şagirdlər öz nəticələrindəki səhvlərə nəzarət edib, onları aşkara çıxara bilirlər. Belə şagirdlərdə səhvin dəzəldilməsi üçün təşəbbüs oyanır.

c) Şagirdlər yaradıcı düşünməyi, mühakimə yürütməyi, öz fikirlərini əsaslan-dırmağı öyrənirlər. Bu proses şagirdlərin təsəvvürlərinin, dəqqətinin, yaddaşının, təfəkkürünün inkişaf etdirilməsi ilə yanaşı, onlarda fəallıq və təşəbbüskarlıq kimi keyfiyyətlərin formalaşmasına şərait yaradır.

d) Bu, nəticə etibarilə ibtidai siniflərdə tədris fənlərinin mənimsənilməsinin intensivliyinin artırılmasında, təlimin həyatla daha sıx əlaqələndirilməsində mühüm rol oynaya bilər.

Ədəbiyyat

1. Kazımov N.M. Müqayisənin nəzəri və əməli problemləri. – Bakı, 2005.
2. Kazımov N.M. Məktəb pedaqogikası. – Bakı, 2009.
3. Əliyev R.İ. Təhsilə psixoloji xidmətin sosial-psixoloji məsələləri. «İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə» jurnalı, Bakı, 2017, № 3.
4. Блонский П.П. Психология доказывания и ее особенности у детей. – «Вопросы психологии», 1014, № 3.
5. Коротов В.М. Самоуправление школьников. М., 2006.
6. Менчинская Н.А. Вопросы умственного развития ребенка. – М., 1970.
7. Лаврова Н.Н. Логические ошибки младших школьников и некоторые причины их возникновения. В кн.: Дидактика начального обучения. – М., Сб. науч. трудов АО Россия, 2017.

Г.М.Кязимова

Целенаправленное сравнение является главным средством в контроле результатов самообучения у младшекласников

Резюме

В статье показано, что при усвоении соотношений “больше”, “меньше” и “равно” школьникам на свое усмотрение следует давать самые надежные средства контроля для уточнения своих результатов. В это же время, ранее у школьников необходимо создать сомнение к результатам своего обучения, а затем разрешить эти сомнения. Доказано, что обучение такого средства среди двух групп конечных элементов практическим путем может являться способностью взаимно - однозначного соответствия, которые представлены в программе и отражены в методической литературе.

G.M.Kazimova

Purposeful comparison is the main means of successfully control over learning results of primary schoolchildren

Summary

Article deals with the research of such adopting relationships as "more", "less" and "equal" for pupils need to give them the most reliable means to control the accuracy of their findings or results. At the same time, first of all, students should be skeptical about the outcome of their learning, and then resolve that question. It is proved, that such teaching technique may have the ability to create mutually-practical co-operation between the two end-to-end items that are provided in the program and reflected in the methodology.

Rəyçi: ped.e.d., prof. Ş.T.Tağıyev

Redaksiyaya daxil olub: 15.05.2022